

37. XX. Yüzyıldan bilinmeyen bir Rifâî şair: Mustafa Mutlu (Mutlu Dede) hayatı, tarikatı, eserleri ve şiirleri

Salih YILMAZ¹

APA: Yılmaz, S. (2023). XX. Yüzyıldan bilinmeyen bir Rifâî şair: Mustafa Mutlu (Mutlu Dede) hayatı, tarikatı, eserleri ve şiirleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (34), 645-673. DOI: 10.29000/rumelide.1316213.

Öz

Tasavvufi düşüncenin öğretildiği ve tasavvufi terbiyenin verildiği mekânlar olan tekkeler, asırlarca aynı zamanda birer kültür ve irfan ocağı olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bilhassa şiir ve musikiyle iç içe olan tarikatların tekkelerinde pek çok şair ve musikişinas yetişmiştir. 1925 yılında tekkelerin kapatılmasıyla tekkelerin bu faaliyetleri sona ermişse de bazı tarikat mensupları tekkede gördükleri terbiyeyi ve geleneği sürdürme çabası içerisinde olmuşlardır. 1888-1974 yılları arasında yaşamış, dolayısıyla ömrünün yarısını Osmanlı döneminde, kalan yarısını Cumhuriyet döneminde geçirmiş, Rifâiyye tarikatına mensup Mustafa Mutlu (Mutlu Dede) bunlardan biridir. Onun tanınmış sūfi şairlerin seçme şiirlerini ihtiva eden defterlerinde bulunan Mutlu mahlasıyla yazdığı şiirleri tasavvuf şiiri geleneğini yakın dönemde devam ettirmesi bakımından ilgi çekicidir. Bu çalışmada Mutlu Dede'nin hayatı, tarikatı, eserleri ve şiirleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Mutlu Dede, sūfi şairler, sūfi şiir, Rifâiyye

An unknown Rifâî poet from the 20th century: Mustafa Mutlu (Mutlu Dede) life, order, works and poems

Abstract

Dervish lodges, which are places where Sufi thought is taught and Sufi discipline is imparted, have also continued their activities as centers of culture and wisdom for centuries. In particular, many poets and musicians were trained in the tekkas of orders that were intertwined with poetry and music. In 1925, with the closure of the dervish lodges, these activities of the dervish lodges came to an end, but some of the members of the sects made an effort to continue the upbringing and tradition they received in the dervish lodges. Mustafa Mutlu (Mutlu Dede), a member of the Rifâiyye sect, who lived between 1888 and 1974, thus spending half of his life in the Ottoman period and the other half in the Republican period, is one of them. His poems written under the pseudonym Mutlu in his notebooks containing selected poems of well-known Sufi poets are interesting in terms of continuing the tradition of Sufi poetry in the recent period. This study focuses on the life, order, works and poems of Mutlu Dede.

Keywords: Mutlu Dede, sufi poets, sufi poetry, Rifaiyya

1 Dr., Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi (Yalova, Türkiye), salih.yilmaz@yalova.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6639-686X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 11.05.2023-kabul tarihi: 20.06.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1316213]

Giriş

Ahmed er-Rifâî (ö. 578/1182) tarafından kurulan ve günümüzde Rufâiyye olarak da anılan Rifâiyye tarikatı, İslâm dünyasının en eski tarikatlarından biridir (Tahralı, 2008: 330). Esasen Rifâiyye şiir sanatıyla öne çıkan tarikatlardan biri değildir. Şiirle iç içe olmalarıyla bilinen Mevlevîlik, Halvetîlik, Nakşîlik ve Gülşenîlik kadar olmasa da Rifâîlik içerisinde de yetişen şairler olmuştur. Ma'rifi (ö. 1240/1824), Kabûlî (ö. 1144/1829), Hasan Rızâ Efendi (ö. 1307/1890), Ken'an Rifâî (ö. 1950), Burhânî (ö. 1957) bu şairlerden bazılarıdır. Mutlu Dede de bu şairlerin son örneklerinden biridir.

Mutlu Dede, döneminin okullarında tahsil görmüş, 23 yaşında Rifâîliğe intisab etmiş, tekkede bendir çalıp ilahiler söylemiş, şiirle meşgul olmuş ve şiirlerinden biri bestelenerek tekkelerde okunmuş bir kişidir (Youtube, 2017). 86 yıllık ömrünün 63 senesini tasavvuf geleneği içerisinde şiir ve musikiyle ilgilenerek geçirmiş olmakla birlikte şu ana kadar Mutlu Dede hakkında herhangi bir bilimsel yayın yapılmamıştır.

Mutlu Dede, kendi tabiriyle “hiçliğe talip” olan bir dervıştır ve hayatı boyunca mümkün olduğunca iz bırakmadan yaşamıştır. Hakkında herhangi bir yayın bulunmadığı için literatürde de ismi geçmeyen Mutlu Dede hakkında edindiğimiz bilgiler, Mutlu Dede'nin vefatından sonra kendisinden geriye kalan Osmanlı Türkçesiyle, Arap harfleriyle, kendi el yazısıyla kaleme alınmış dört defterde yazılanlardan ve torunu Ahmet Kemal Mutlu'nun aktardığı bilgilerden derlenmiştir. Defterler, yazılış tarihi dikkate alınarak, tarafımızca numaralandırılarak isimlendirilmiştir. Bu çalışmada mevcut veriler ışığında Mutlu Dede'nin hayatı, defterlerinden tespit edilen 32 şiiri ile şiirlerinin edebî ve tasavvufî muhtevası ortaya konarak literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

A. Mustafa Mutlu (Mutlu Dede)'nin hayatı

1. Doğum yeri, yılı, tahsili, mesleği, ailesi ve çevresi

Mutlu Dede, hayatını kaleme aldığı bir defterdeki (Mutlu, 1971: 30) ifadelerinden ve torunu Ahmet Kemal Mutlu'nun anlattıklarından (A. Kemal Mutlu, kişisel görüşme, 14 Mart 2023) anlaşıldığı üzere Rumi 1304 (m. 1888) senesinde (Mutlu, 1971: 20) muhtemelen çocukluk ve gençlik dönemini geçirdiği Bitlis'te (Mutlu, 1971: 25) dünyaya gelmiştir. Mahalle mektebinde Kur'an-ı Kerim ve tecvit derslerini aldıktan sonra o tarihlerde Bitlis'te yeni açılan askerî rüştiyesini bitirmiş, sonrasında Erzurum Askerî İdadi'sine gitmek istediye de babası gurbete gitmesine müsaade etmediği için normal bir idadi mektebine devam etmiştir. Mezun olduktan sonra imtihanla Ziraat Bankası ikrazat mukayyitliğine tayin edilmiş, Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyetine katılmış, bir sene kadar cemiyetin gizli toplantılarında görevlendirilmiş (Mutlu, 1971: 25), bir süre istinaf mahkemesinde zabıt kâtipliği (Mutlu, 1971: 30), muallimlik, müfettişlik ve hâkimlik (Mutlu, 1974: 79) yapmıştır. Evlenmiş, Rasim, Asım ve Sıdika adlarında üç çocuğu olmuştur (Mutlu, 1970: 15). Bir dönem ticaretle meşgul olmuş, manifaturacılık ve tuhafiyecilik (Mutlu, 1974: 79) yapmış, Elazığ'da içinde her türden eşyanın bulunduğu büyükçe bir dükkân ve İstanbul'a yerleştikten sonra Mahmutpaşa'da tekstil mağazası işletmiştir. Çevresinde sevilen, sayılan ve nüfuzlu bir kişi olması sebebiyle milletvekili olması için yapılan teklifleri meşrebine uygun bulmadığı için kabul etmemiştir (A. Kemal Mutlu, kişisel görüşme, 14 Mart 2023).

Mutlu Dede, sanat ve edebiyatla olan ilgisinin bir tezahürü olarak sanatçı dostlar edinmiş, zaman zaman onlarla bir araya gelerek sohbet etmiştir. Yahya Kemal'in “Ömrün şu biten neşvesi tâm olsun erenler”

şiiirinin bestekârı, neyzen Süleyman Erguner (ö. 1953) ve oğlu İstanbul radyosu Türk müziği sanatçısı neyzen Uygur Erguner, Mutlu Dede'ye sıkça gelip giden sanatçılardır. Aşkî mahlasıyla ilahiler yazan Muzaffer Özak'ın sahaflıkla meşgul iken Beyazıt Camii'ne müezzin olarak tayin edilmesi de Mutlu Dede vesilesiyle olmuştur (A. Kemal Mutlu, kişisel görüşme, 14 Mart 2023).

3. Tarikatı

Mutlu Dede'nin tarikat adap ve erkânıyla tanışması Abdulgani adındaki yeğenin davetiyle gittiği Rifâî zikir meclisinde olur. 3. ve 4. defterlerinde bahsettiği bu tarikata girme süreci, tarikata girme geleneğine dair bir tecrübeyi aktarması bakımından ilgi çekicidir:

Mutlu Dede, zikir meclisinde Şeyh Fehmi Baba (ö. 1947) ve daha sonra inabe alacağı, yüzbaşı olarak askerlik mesleğini ifa eden Abdi Efendi'yle karşılaşır. Meclise gelenlerin yaptığı üzere Fehmi Baba'nın elini öper ve kerhen karşısına oturur (Mutlu, 1971: 26). Fehmi Baba konuşana kadar kimse konuşmaz. Mutlu Dede, içinden Fehmi Baba'nın herkes gibi sıradan biri olduğunu bu hürmeti hak etmediğini düşünür. Fehmi Baba söze başlayınca Mutlu Dede'nin içinden geçirdiği ne varsa söyler. Daha sonra Abdi Efendi'nin teklifiyle mecliste şiirler okunur, ardından lambalar kısılır ve zikre başlanır. Mutlu Dede, müşahede ettiği meclisteki manevi havanın zevkiyle cezbe kapılıp kendinden geçerek zikre katılır (Mutlu, 1971: 27). Zikirden sonra bir süre kendine gelemmez. Herkes evlerine dağılır, o gitmek istemez. Onun bu hâlini gören ve şeyhe intisap etmek istediğini anlayan yeğeni ona üç ay süreyle salavat-ı şerif okuduktan sonra peygamber efendimizi rüyada görmedikçe kimseye inabe verilmediğini söyler. Mutlu Dede, manevi bir sarhoşlukla çaresiz oradan ayrılır. O gece rüyasında temmuz sıcaklığında hararetlendiğini görür. Soğuk bir şerbet içmek ister. Zikir meclisinde gördüğü Hasan Ağa, buzlu şerbeti bir tepsi içinde ona getirir (Mutlu, 1971: 28). Bir kadeh şerbet içtikten sonra harareti biraz teskin olur. Sonra Abdi Efendi'nin zikir meclisindeki gibi şiir okuttuğunu görür. Farsça "*Ez-hûn-i dil nüviştem*" (Ferîdî, 2019: 1090)² nağmesiyle uykusundan uyanır. Pencereden baktığında bu nağmeyi söyleyenlerin o gece Muş'a giden Fehmi Efendi'yle yola çıkan insanlar olduğunu anlar. Ertesi gün erken saatte kalkarak intisap etmeye niyet ederse de tekkeye ancak bir ay kadar sonra gidebilir. Fehmi Baba'nın Muş'a gittikten sonra yerine bıraktığı Abdi Efendi'den inabe için ricada bulunur. Abdi Efendi, Mutlu Dede'nin elini tutar, gözlerini kapatır, bir süre murakabe hâlinde kalır (Mutlu, 1971: 29). Gözünü açınca inabe için usulün üç ay salavat-ı şerifeye devam ettikten sonra peygamber efendimizi rüyada görmek olduğunu ancak murakabe anında Fehmi Baba'dan işaret aldığını ve inabesini vereceğini söyler. "Bugünden itibaren elinize, belinize ve dilinize kuvvetli olacaksınız." diye nasihat edip, dersini ve zikrini verir. Mutlu Dede, Rumi 1327 (m. 1911-1912) senesi itibarıyla Rifâîye tarikatına böylece intisap etmiş olur (Mutlu, 1971: 30).

Mutlu Dede, Kasımpaşa'da bulunan ve Çürüklük Dergâhı olarak da bilinen Ayni Ali Baba Tekkesi'nde bendir çalıp ilahiler okuyan, tasavvufi düşüncüyü hayatına tatbik etmeye çalışan gayretli bir dervıştır. Fehmi Baba ve Abdi Efendi'den aldığı icazetle müritler yetiştirmiştir. Zaman zaman Yalova'daki müritlerini ziyaret etmiş, zikir meclislerine katılmıştır. Yalova'nın Armutlu ilçesinde ikamet eden Bereketzâde Kâsım Baba onun müritlerindedir (A. Kemal Mutlu, kişisel görüşme, 14 Mart 2023).

Mutlu Dede, tasavvufa ve onun nasıl tahsil edileceğine dair görüşlerini bir defterinde -nesir konusundaki mahareti hakkında da fikir veren- şu cümlelerle ifade eder:

² Hâfız'ın bir gazelinden alınmış olan bu ibare "Yürek kanıyla yazdım." anlamına gelmektedir.

“Tasavvuf ilmi ne tahsille ve ne kitaplardan toplamak ve kulaklardan işitilen muayyen sözlerden değildir. Tasavvuf ilmi bir mevhibe-i ilâhîdir. Bütün ilimlerin ve duyguların fevkinde akılları, zekâları hayretlere sevk eder ve bütün dünya âlimlerine ve bütün edyâna ve hatta beşeriyetin geçmiş ve gelecek nesline yeni yeni istikbâl ve âlemlerin geleceğine bir sabah ışığı gibi pür-ziyâ saçan hakîki ve ebedî manevî bir güneştir. Bu, gözle görünmez, gönül gözüyle ancak görülür ve bu neşr ü ilâna ne kalemlerle ne de kelâmla imkân vardır. Buna mazhar olanlar ancak zevken hisseder ve onları anlayabilir. Yani vâris-i enbiyâ olan evliyâ-yı kirâm içindir. İlm-i zâhîrî değil, manevî bir ilm-i hakîkattir.” (Mutlu, 1969: 177).

Rifâiyye tarikatına mensup olsa da Mutlu Dede'nin sosyal çevresinde farklı tarikatlardan kimseler olmuştur. Örnek olarak Muzaffer Özak, Cerrahî şeyhidir (Topuzoğlu, 2008: 16). Süleyman Erguner, Mevlevî tekkesinde yetişmiştir (Erguner, 1995: 301). Benzeri bir durum hayranı olduğu sûfî şairler için de geçerlidir. Vefatından sonra geride bıraktığı defterlerdeki şiirlere bakıldığında bu şiirlerden ekserisinin Cemâlî (ö. 1164/1750-51), Zâtî (ö. 954/1547), Yunus Emre (ö. 720/1320-1321), Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö. 1194/1780), Kuddûsî (ö. 1265/1849), Niyâzî-i Mısırî (ö. 1105/1694) ve Hasan Sezâî (ö. 1151/1738) gibi şairlere ait olduğu görülmektedir. Bu şairlerden Cemâlî, Uşşâkîliğe; Zâtî ve Niyâzî-i Mısırî, Halvetîliğe; İbrahim Hakkı, Nakşîliğe; Kuddûsî, Kâdirîliğe; Hasan Sezâî, Gülşenîliğe mensuptur. Dolayısıyla Mutlu Dede'nin şiir zevkinde, bağlı olduğu tarikat geleneğinin etkili olmadığı anlaşılmaktadır.

4. Vefatı ve kabri

Mutlu Dede, ömrünün son altı yılında uzlete çekilir. Müritlerinden birinin kızı olan Ayşe Hanım son günlerinde Laleli'deki evinde ona bakıcılık yapar (A. Kemal Mutlu, kişisel görüşme, 14 Mart 2023).

*“Mutlu'nun yaşı sekseni aşdı
Hîçliğe tâlib olmaya geldim” (10/7)*

*“Seksenden sonra çekildim halvete oldum evin bekçisi
Gâlibâ ehl-i 'aşkın böyle geçermiş hem yazı hem de kıstı” (24/3)*

Geride bıraktığı defterlerdeki tarihlere ve şiirlerinin içeriğine bakıldığında defterlerinin tamamının ve şiirlerinin ekserisinin uzlete çekildiği yılların mahsulü olduğu anlaşılmaktadır. Son zamanlarında hastalanır ve Şişli'deki bir hastanede tedavi görür. 1974 senesinde vefat eder. Cenazesi Muzaffer Özak'ın Fatih Camii'nde kıldırıldığı namazdan sonra kalabalık bir cemaatin iştirakiyle ve ihvanlarının sesli zikirleriyle Kozlu mezarlığına getirilerek defnedilir (A. Kemal Mutlu, kişisel görüşme, 14 Mart 2023).

5. Eserleri

Mutlu Dede'nin uzlete çekildiği son altı senesinde yazdığı anlaşılacak boyutta, tükenmez kalemle Osmanlı Türkçesiyle, Arap harfleriyle ve el yazısıyla yazılmış dört defter, kendisine son yıllarında bakıcılık yapmış olan Ayşe Hanım tarafından 2022 yılı ramazan ayında Mutlu Dede'nin torunu Ahmet Kemal Mutlu'ya teslim edilmiştir. Muhtemel yazılış tarihleri dikkate alınarak numaralandırılan defterlerin nitelikleri ve içerikleri şu şekildedir:

1. Defter: Mavi tükenmez kalemle yazılmış ve 184 sayfa olarak numaralandırılmış bir defterdir. Defterin sonlarında yer alan şiirlerden birinin (Mutlu, 1969: 187) 25 Mayıs 1969'da yazılmış olmasından hareketle defterin 1969 yılında tamamlanmış olması muhtemeldir. Cemâlî, Zâtî, Yunus Emre, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Kuddûsî, Niyâzî-i Mısırî, Hasan Sezâî, Askerî, Emir Sultan, Eşrefoğlu Rûmî,

Şemseddin Sivâsî, Seyyid Nizamoğlu, Şemseddin Nûrî, İsmail Hakkı Bursevî, Muhyî, Sûzî ve Nakşî'ye ait seçme şiirler ile Mutlu Dede'nin 25 şiirini ihtiva etmektedir. Defterde Mutlu Dede'nin tasavvufa ve tasavvufun nasıl tahsil edileceğine dair görüşleri ile tavsiyelerine ve bazı vecizelere de yer verilmiştir.

2. Defter: 1970 yılına ait bir ajandaya mavi ve kırmızı tükenmez kalemle yazılmış, 149 sayfa olarak numaralandırılmış bir defterdir. Erzurumlu İbrahim Hakkı, Yunus Emre, Hasan Sezâî, Zâtî, Kuddûsî, Cemâlî, Niyâzî-i Mısrî'ye ait seçme şiirler ile Mutlu Dede'nin 23 şiirini ihtiva etmektedir.³

3. Defter: 1971 yılına ait bir ajandaya mavi tükenmez kalemle yazılmış ve 164 sayfa olarak numaralandırılmış bir defterdir. Defterin başında yer alan ayet ve vecizelerden sonra "*Mustafa Mutlu'nun hayatı ve macerası muhtasaran*" başlığı ile Mutlu Dede'nin hayatı ve tarikata girişi öz olarak anlatılmıştır. Defterin bundan sonraki bölümü tarikata girenlere tarikatın temel kavramlarını, usul ve adabını öğreten bir tarikatname niteliğindedir. Bu bölümde şeriat, şeyh, halife, mürşit gibi kavramlar şiirler, hikmetli sözler, misaller ve tekkedeki tecrübelerle açıklanmıştır.

4. Defter: 1974 yılına ait bir ajandaya mavi tükenmez kalemle yazılmış, 109 ve 35 sayfa olarak iki ayrı bölüm hâlinde numaralandırılmış, numaralandırılmayan sayfalarla birlikte toplam 165 sayfadan oluşan bir defterdir. 3. defterin muhtevasına benzer şekilde seçme ayetleri, vecizeleri, Mutlu Dede'nin öz olarak hayatını, tarikata girişini, tarikat kavramları, usulü ve adabıyla ilgili bilgi, düşünce, tecrübelerini ve önceki defterlerinde yer alan bir şiirini içermektedir. 4. defter, 3. defterin yeni başlıklar eklenerek ve bazı eklemeler yapılarak yeniden düzenlenmiş hâli niteliğindedir. Defterin yazılı son sayfasındaki "gönül hakkında" başlığının altının boş kalması, Mutlu Dede'nin hastalığı ve sonrasında vefatı sebebiyle defterini tamamlayamadığını düşündürmektedir.

Defterin 109 sayfalık birinci bölümündeki bazı başlıklar şunlardır: Mustafa Mutlu'nun hayatı, Abdi Efendi'nin menşei hakkında, Fehmi Baba hakkında, tarikat hakkında, Rûfâî tarikatı hakkında, zikir hakkında, zâkirbaşı hakkında, zikrin şekli hakkında, erkân ve huzûr hakkında, mürşit hakkında, gönül hakkında, zâhir perdesi hakkında, hâl hakkında, şeriat hakkında, şeyh hakkında, irşâd hakkında, iman ve itikâd hakkında, şeyh nedir ve lüzûmu var mı?, dünyânın misafirhane olması hakkında, akıl hakkında, kîlûkâl hakkında, muhabbet hakkında, amellerin eşkâli hakkında, sapıklık hakkında, huzûr-ı dâim hakkında, seyr-i sülûk hakkında, şeyhten şikâyet hakkında, kerâmet hakkında, zuhûrât hakkında, hac ve zekât hakkında, bereket hakkında, kesrette vahdet, tefekkür hakkında, mîm Muhammed hakkında, esmâ ve müsemmâ hakkında, kelime-i tevhîd hakkında, müsbet menfî hakkında, vahdet ve mevcûd hakkında, mirâc hakkında.

Defterin birden başlayarak 35'e kadar numaralandırılan ikinci bölümünde Cevrî'nin (ö. 1065/1654) *Mesnevî*'nin ilk 18 beyti ile *Mesnevî*'den seçtiği kırk beytin beşer beyitle şerhini yaptığı *Hall-i Tahkîkât* adlı eseri yer almaktadır.

B. Mutlu Dede'nin şiirlerinin dinî ve edebî muhtevası

Sûfî şairlerin geneli için şiir, hakikati dile getirme aracıdır. Onlar için ne söylendiği nasıl söylendiğinden daha önemlidir. Dolayısıyla onlar, şiir söylerken ya da yazarken sanat yapma gayesi gütmeyen ve şiirin biçim özelliklerine, vezin kafiye gibi ahenk unsurlarına, edebî sanatlara pek özen göstermezler (Yılmaz, 2021: 622). Bu durum Mutlu Dede için de geçerlidir. O, yazdığı manzumeler için tekerleme ya da nakarat

³ 1. defterdeki şiirlerden 17'si 2. defterde tekrar yazılmıştır.

tabirini kullanmıştır (Mutlu, 1969: 167, 187). Bu tabirler tevazuyu ifade etmesinin yanında Mutlu'nun şiir yazma ya da şair olma iddiasında olmadığını da göstermektedir.

1. Edebî muhteva

a. Dil ve üslup: Tasavvuf düşüncesini didaktik bir üslupla halka aktarma gayreti içinde olan sûfi şairler sade ve anlaşılır bir dil kullanmayı tercih etmişlerdir. Sûfi şairlerin şiirlerini okuyup hayranlıkla defterine kaydeden Mutlu Dede'nin şiirlerinde de meşhur sûfi şairlerin şiirlerindeki benzer dil ve üslup görülür. Onun şiirlerinde ikili terkipten fazlası yoktur. Tasavvuf erbabının aşına olduğu kavramlar dışındaki kelimeler genel olarak günümüz Türkçesinde kullanılan kelimelerdir. Şiirlerinde nadiren görülen “*fevka'l-'ulâ*, tahte's-serâ” gibi Arapça terkipler şairin yetiştiği dönem ve muhit dikkate alındığında normal görülebilir.

b. Vezin

Sûfi şairler şiirlerinde bazen aruz bazen hece ölçüsünü kullanmışlardır. Bazı şiir örneklerinde bu iki ölçü iç içe geçtiği için şiirlerin hangi ölçüde yazıldığını tespit etmek güçleşmektedir. Sanat gayesi gütmeyen sûfi şairlerin bilhassa aruzla yazdıkları şiirlerinde sıkça imâle ve zihaf kusurlarına rastlanır (Yılmaz, 2021: 634). Mutlu Dede'nin şiirlerinden ikisi aruz vezniyle yazılmıştır. Bu şiirlerinde çok sayıda aruz kusuru görülmektedir:

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

“*Bu Mutlu'yu karîn ü akrabâdan hem gören yokdur
Ki zîrâ pek günâhkârdır hiç olmuş bilmeyen çokdur*” (4/1)

Mefâîlün Mefâîlün Feûlün

“*Bugün Mecnûn benim Leylâ'mı buldum
Bakınca Leylâ'da kendimi gördüm*” (19/1)

Altı şiirde 8'li veya 10'lu hece ölçüsü tercih edilmiştir:

“*İyi benim fevka'l-'ulâ
Kötü benim tahte's-serâ*” (5/2)

“*Bahrine aşkın dalmaya geldim
Şem'ine yâr'in dönmeye geldim*” (10/1)

“*Ben bu 'âleme geldim lütfunla
Bahr-i hayrete daldım 'aşkınla*” (11/1)

“ ‘Aşkıyla dâim uçarız
Her dem benlikden geçeriz
Vahdet suyundan içeriz
Rufâ’îler derler bize” (20/1)

“Nazar kıldım şu ekvâna
Bu esrârı bilemedim
Boyandım dürlü ekvâna
Bu esrârı bilemedim” (21/1)

“Seher vaktinde açar gül
Anınçün zâr eder bülbül” (30/1)

Mutlu Dede, bu şiirlerin dışındaki şiirleri serbest ölçüyle yazmıştır:

“Sûretin değil sırrındır mevcûd ‘asırlar içinde
Seni görmek seni bilmek ancak gönül içinde

‘Levlâke levlâk’ idin ezelde
Çün gelen nebiler yine sensin senin sırrın içinde” (12/ 1, 2)

Mutlu Dede’nin heceyle ya da aruzla şiir yazabildiği hâlde serbest ölçüyü tercih etmesi, sûfi şairlerin sanat gayesinin olmamasıyla izah edilebilir. Bunun dışında şiirlerini yazdığı dönemde serbest şiir yazma tarzının yaygınlaşmasından etkilenmiş olması da ihtimal dâhilindedir. Eğer sebep bu ise Mutlu Dede’nin serbest ölçülü şiirleri, geleneksel tasavvuf şiirinden modern tasavvuf şiir tarzına geçerken arada kalmış örnekler olması açısından ilgi çekicidir.

c. Nazım şekilleri

Sûfi şairler hem klasik şiirin hem de halk şiirinin nazım şekillerini kullanmışlardır. İster klasik şiire ister halk şiirine ait olsun, nazım şekillerinin kendine has hususiyetleri vardır. Mutlu Dede’nin semai nazım şekline uyan iki şiiri⁴ ile biri kıta⁵, biri gazel⁶ nazım şekline uyan iki şiiri dışındaki diğer şiirleri genel itibarıyla belli bir nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Örnek olarak klasik şiirin nazım şekillerinden biri olan mesnevîde olduğu gibi beyitleri kendi içinde kafiyeli olan bir şiirde aruz ölçüsü yerine serbest ölçü kullanılmıştır:

“Bugün büyük bir boşluk görünür bu evde
Boş değil doludur boş görünen bir gövde

Gelen boş değil gidince kalacak boşluk bu ânda
Yine onun vücûdudur çoluk çocuk bu hânda” (3/ 1, 2)

4 20 ve 21 numaralı şiirler.

5 4 numaralı şiir.

6 19 numaralı şiir.

Bir başka şiir ise beyitler hâlinde yazılması dışında ölçü ve kafiye gözetilmemesi bakımından serbest şiire benzemektedir:

“Külle yevmin’ şe’nidir bugün
Onun için hâdisât zuhûra geldi

Sânî’in sun’una dikkat et
Sırr-ı celâldir ‘ayân beyân” (8/1, 2)

Belli bir nazım şeklinin özelliklerini taşıyan şiirlerde de ölçü ve kafiye açısından kusurlar görülmektedir. Örnek olarak birim, vezin ve kafiye şeması bakımından gazel nazım şeklinin özelliklerini taşıyan bir şiirin ilk beytinde ses benzerliği olmakla birlikte kafiye yoktur:

“Bugün Mecnûn benim Leylâ’mı buldum
Bakınca Leylâ’da kendimi gördüm” (19/1)

d. Ayet ve hadis iktibasları

Mutlu Dede, kendisinden önceki sûfî şairler gibi şiirlerinde yer yer lafzen veya manen ayet ve hadis iktibaslarına yer vermiştir. Bilhassa hadislerle yapılan iktibaslar mutasavvıf şairlerin şiirlerinde sıkça karşılaştığımız iktibaslardır:

“İkra’ kitâbek⁷ okudum
‘Ârif benim ma’rûf benim” (5/1)

“Külle yevmin’ şe’nidir⁸ bugün
Onun için hâdisât zuhûra geldi” (8/1)

“Men kâne âminen⁹ zümresine
Bu vechile anlayakaldım” (14/6)

“Fezkurûnî ezkurküm¹⁰ Hakk-ı Celil’i işit
Maksatsız zikirle cân kulağına akıt” (15/10)

“Men ‘aref¹¹ dersin okumak için
Mürşîd-i kâmil pâyine geldim” (10/2)

“Levlâke levlâk¹² idin ezelde
Çün gelen nebiler yine sensin senin sırrın içinde” (12/2)

⁷ Kitabımı oku (Kur’an-ı Kerim, 17: 14).

⁸ O (Allah) her an yaratma halindedir (Kur’an-ı Kerim, 55: 29).

⁹ Oraya (Makam-ı İbrahim’e) kim girse, güven içinde olur (Kur’an-ı Kerim, 3: 97).

¹⁰ Beni anın ki ben de sizi anayım (Kur’an-ı Kerim, 2: 152).

¹¹ Nefsini bilen, Rabb’ini bilir (El-Aclûnî, t.y.: 2/361).

¹² Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım (El-Aclûnî, t.y.: 2/232).

“Fakru fahri¹³ye ulaşmaktır yolun usûlü
Sen seni terk etmektir ancak Hakk’a vusûlü” (15/12)

“Aşk bir hakikat ‘âlemdir görünür hûbân yüzünden
Anınçün buyrulmuş ‘innallâhe cemilün yuhibbu’l-cemâl’ sırrından”¹⁴

“Havfu hatar nefisdendir ey Mutlu
‘Ölmeden evvel ölüünüz¹⁵ sırrına eremedim” (25/4)

2. Dinî-tasavvufî muhteva

a. Türler

1. Tevhid

Allah’ın varlığı ve birliği üzerine yazılan şiirler tabii olarak sûfi şairlerin en çok tercih ettiği nazım türlerinden biridir. Mutlu Dede’nin tevhid türünde yazdığı şiiri ise alışlagelmiş tevhid şiirlerinden farklı olarak fenâfillâh makamında yazılmış gibidir. Mutlu Dede, Allah’ın birliğinden bahsederken kendi varlığından sıyrılmış ve Allah’ın diliyle söylemiştir. Mademki var olan yegâne varlık odur, öyleyse Mutlu hakikatte yoktur:

“Evvel benim âhir benim
Zâhir benim bâtın benim

Kâfir olur inanmayan
Mutlu değil hemân benim” (5/ 8,9)

2. Na’t

Mutlu Dede, na’t türünde yazdığı şiirinde Hz. Muhammed’i varlığın sebebi, sırrı ve özü olmasıyla övmüştür:

“Sûretin değil sırrındır mevcûd ‘asırlar içinde
Seni görmek seni bilmek ancak gönül içinde

‘Levlâke levlâk’ idin ezelde
Çün gelen nebiler yine sensin senin sırrın içinde” (12/1, 2)

3. Methiye

Mutlu Dede, Fehmi Baba’ya duyduğu hürmet ve muhabbeti ona yazdığı methiye türündeki bir şiiriyle göstermiştir:

¹³ Fakirlik övüncümdür (El-Aclûnî, t.y.: 2/131).

¹⁴ Allah güzeldir, güzel olanı sever (El-Aclûnî, t.y.: 1/260).

¹⁵ Mûtû kable en-temûtû (El-Aclûnî, t.y.: 2/402).

“ ‘Âşıkların sultâm idi Fehmî
‘Âbidlerin mürşidi idi Fehmî

*Zikri ‘aşk ile memlû idi
Fikri Hak ile meclûb idi” (7/1, 2)*

4. Meşrepname

Mutlu Dede’nin bir şiiri, mensubu olduğu Rifâîyye tarikatını övmesi ve ona bağlılığını coşkulu bir dille ifade etmesi yönleriyle meşrepname -diğer adıyla meşrebiyye- türüne (Yılmaz, 2023: 698-710) dâhil edilebilir:

“Nağmesizdir zikrimiz
Ahmed er-Rufâ’î’dir pîrimiz
Fehmi Baba mürşidimiz
Rufâ’îler derler bize” (20/3)

b. Tasavvufi kavramlar

Mutlu Dede’nin şiirlerinde vahdet-kesret, gönül ve ledün öne çıkan tasavvufi kavramlardır.

1. Vahdet-kesret

Allah’ın mutlak birliğine vahdet, isim ve sıfatlarıyla tecelli ederek çokluk hâlinde görülmesine kesret denmiştir (Uludağ, 2016: 212). Allah’ın tek varlık olduğu düşüncesi tasavvuf ehlinde fenâfillâh yani geçici maddi varlığını Allah’ın mutlak varlığında yok etme ve hiç olma çabasını doğurmuştur. Vahdet-i vücûd olarak da adlandırılan bu düşünce, Mutlu Dede’nin şiirlerindeki en temel temadır:

“Zühd ü takvâmı hiçe saymışam
Hamr-ı vahdeti içmeye geldim” (10/3)

*Yaratan yaratılan yaratılmış birdir
Efâlin ayrı görünüşü kesret ‘âleminde dir (17/4)*

“Sıfât ‘âlemine geldimse bugün
Kesrette ey Mutlu vahdeti buldum” (19/5)

“Hiçliği Mutlu anlamadıkça
İkilikte kalır vahdete ermez” (26/5)

Tasavvuf şiirinde deniz vahdete, damlalar kesrete teşbih edilir. Mutlu Dede, son yazdığı şiirinin son beytinde fenâfillâha ulaşmasını damlaların ummana düşmesi olarak ifade etmiştir:

“Mutlu olmuş âvâre
Katre düştü ‘ummâna” (32/8)

2. Gönül

Tasavvufta gönül, ilahî sırların hazinesi, Allah'ın nazargâhı, ve tecelli mahalli (Uludağ, 2016: 107) olmasıyla mukaddestir. Mutlu Dede bu kavrama ayrı bir önem vermiş ve bunu gönül üzerine yazdığı müstakil bir şiir ile de göstermiştir. Onun şiirlerinde gönül kavramı daha çok irfani bilginin kaynağı anlamıyla kullanmıştır:

*“Gönüldür vahy-i Hak kütübhânesi
Gönüldür levh-i mahfûzun ziyâsı” (6/2)*

3. Ledün

İlm-i ledün, doğrudan Allah'tan kulun gönlüne ilhamla gelen bilgidir (Uludağ, 2016: 185). Allah'tan gelmesi ve vasıtasız olması sebebiyle tasavvuf ehli için en muteber ilim budur:

*“Gönüldür ‘âlemin nûr-ı bekâsı
Gönüldür ledün ‘ilmînin ibtidâ ve intihâsı” (6/1)*

*“İlm-i ledünnü noktada gördüm
Ehl-i kâl için tebliğ e geldim” (10/5)*

*“İlm-i ledüdüdür ‘ilmimiz
Vuslat-ı yâr maksadımız
Fenâfillâhdır zevkimiz
Rufâ’iler derler bize” (20/6)*

Sonuç

Mustafa Mutlu, Osmanlı döneminde yetişmiş ancak hayatının büyük kısmını Cumhuriyet döneminde yaşamış, Rifaiyye tarikatına mensup, şiir ve musikiye ilgi duyan, çevresinde sevilen ve sözü geçen bir şüfidir. Ömrünün son yıllarında kaleme aldığı ve vefatından sonra kendisinden geriye kalan dört defterdeki toplam 32 şiir, onun şiir tekniği açısından başarılı bir şair olduğunu göstermemektedir. Ancak bu durum şüfi şairlerin sanat gayesi gütmeyen inandıkları hakikati dile getirme gayretinde olmalarından ve ne söylediklerini nasıl söylediklerinden daha çok önemsediklerinden dolayı normal karşılanabilir. Mutlu Dede'nin tasavvufî neşveyle yazdığı şiirlerinde şiirlerini beğenerek defterine yazdığı şüfi şairlerin dil ve üslubunu devam ettirme çabası görülmektedir. Sosyal hayatıyla ilgili -torununun evliliği, bir dostunun yurtdışına gitmesi, ağabeyinin vefatı gibi sebeplerle- yazdığı şiirlerde de tasavvufî düşünce ve didaktik üslup öne çıkmaktadır. Onun asıl ilginç olan yönü artık tümüyle geçmişte kaldığı düşünülen geleneksel tasavvuf şiirini ve tasavvufî kavramları yakın bir dönemde yaşatma gayreti içinde olmasıdır. Bunu yaparken hem divan hem halk hem de serbest şiirin imkânlarını harmanlayarak kullanmıştır.

C. Mutlu Dede'nin şiiirleri

1

*“Ben de bu ‘âlemde yüksek bir mertebe arar iken
Ey Mutlu bir hiç olmak için başka çâre bulmadım” (1/26)¹⁶*

2

*“Gel ey Mutlu bu varlık içinde yokluğun bil ki
Göresin kisvede görüp gözün kimdir ol cânâ” (1/31)¹⁷*

3

*“Bugün büyük bir boşluk görünür bu evde¹⁸
Boş değil doludur boş görünen bir gövde*

*Gelen boş değil gidince kalacak boşluk bu ânda
Yine onun vücûdudur çoluk çocuk bu hânda*

*Bu dünyâyâ gelen sabîdir bilmez giden gelmez fâni makamda
Bu sırrı ‘akıl idrâk edemededen gitmekdedir bu hâlde*

*Hakikatde ne gelendir ve ne de giden var
Gelen de giden de ancak odur kalan var*

*Ey Mutlu bileyim deme halli mümkün olmayan bir makamdır
Çünkü bu ‘âlem esmâ u müsemâdan ibâret mu‘ammâdır” (1/91)*

4

*“Bu Mutlu’yu karîn ü akrabâdan hem gören yokdur
Ki zîrâ pek günâhkârdır hiç olmuş bilmeyen çokdur”¹⁹ (1/93)*

5

*“‘İkra’ kitâbek’ okudum
‘Ârif benim ma‘rûf benim*

*İyi benim fevka'l-‘ulâ
Kötü benim tahte's-serâ*

*Toprak benim hâk içinde
Katre benim bahr içinde*

Âteş benim ‘aşk içinde

¹⁶ Mutlu Dede bu beyti Kuddûsî'nin (ö. 1849) “bulmadım” redifli şiiirine nazire niyetiyle eklemiştir.

¹⁷ Mutlu Dede bu beyti Hasan Sezâî'nin (ö. 1738) “cânâ” redifli şiiirine nazire niyetiyle eklemiştir.

¹⁸ Bu şiiirin yazılış sebebi şiiirin başında şu notla belirtilmiştir: “Büyük ağabeyimiz Tevfik Bey'in âlem-i mânâyâ teşrifleri dolayısıyla yazdım.”

¹⁹ Mutlu Dede bu beyti Kuddûsî'nin (ö. 1849) “çoktur” redifli şiiirine nazire niyetiyle eklemiştir.

Hevâ benim hû içinde

*‘Âbid benim ma‘bûd ile
Sâcid benim mescûd ile*

*Îmâm benim halk içinde
Vâhid benim kesret içinde*

*Fakr u fenâda hiç olan
Hiç benim hiçlik içinde*

*Evvel benim âhir benim
Zâhir benim bâtın benim*

*Kâfir olur inanmayan
Mutlu değil hemân benim” (1/119; 2/30)*

6

*“Gönüldür ‘âlemin nûr-ı bekâsı
Gönüldür ledün ‘ilmînin ibtidâ ve intihâsı*

*Gönüldür vahy-i Hak kütübhânesi
Gönüldür levh-i mahfûzun ziyâsı*

*Gönüldür ‘ârîfin melce’ me’vâsı
Gönüldür kesret ü vahdetin aynası*

*Gönüldür vuslat-ı yârin burağı
Gönüldür mi‘râc-ı Hak’ın durâğı*

*Gönüldür cennet-i ‘irfân ve hem visâli
Gönüldür Mutlu’nun hiçlik misâli” (1/119; 2/29, 30)*

7

*“Âşıkların sultânı idi Fehmî
‘Âbidlerin mürşîdi idi Fehmî*

*Zikri ‘aşk ile memlû idi
Fikri Hak ile meclûb idi*

*Keşf ü kerâmâta misli yok idi
‘Ârif-i billâh hem tasarrufu çok idi*

Yetmiş beş yaşına kadar sun'uyla avunur
Ferd-i âferîde minnet etmez kesbiyle geçinirdi

Bir nazar etse kalbi ölmüş mürîdine
Hayy-ı ebedî ile mürîdi erer murâdına

Ehl-i taklîdi ulaştırırdı tahkike
Hem ehl-i kâlin tebdîl eder hâline

Hızr-ı vakt idi zamânında
Mürşîd-i hak idi her ânında

Bu Mutlu kulunu yok etdi
Çürüğünü atdı solunu sağ etdi" (1/120; 2/26)

8

"Külle yevmin' şe'nidir bugün
Onun için hâdisât zuhûra geldi

Sânî'in sun'una dikkat et
Sırr-ı celâldir 'ayân beyân

Herkes birbirin levh eder
Fâ'il-i hakîkinin fi'li if'âle geldi

Gören yok görünendir
Bu mu'ammânın halli 'ârife geldi

Çok bilen Mutlu değil
İlhâm-ı ilâhîdir gönüle geldi" (1/120; 2/27)

9

"Zâhidâ zannetme ki bugün setr-i avret devridir
İbretle nazar kıl 'külle yevmin hüve fi şe'n' devridir

Ger perde-i nâmûs u 'âr refolunmuş zannedilirse de
Belki bugün ehl-i 'aşka zevk ü temâşâ devridir

Çün Hak hüsnünü maddede dahî göstermektedir ey dil
Sür'at-i harekete bak maddenin gün-be-gün terakkî devridir

*Ey gönül sâni'-i Hakk'ın sun'una hayrân olmamak ne mümkün
Zuhûrât-ı ilâhîdir şekil 'âleminde değişme devridir*

*Her zerre ve eşyâda görünen mutlak Hakk'ın tecellisidir
Onun içindir ki çocuklarda zekânın fıskırma devridir*

*Ey Mutlu perde-i celâldir ehl-i küfrün küfrüne bakma sakın
İyi bil ki her zamanda gavsın gelme devridir” (1/120-121; 2/27, 28)*

10

*“Bahrine 'aşkın dalmaya geldim
Şem'ine yârın dönmeğe geldim*

*'Men 'aref dersin okumak için
Mürşîd-i kâmil pâyine geldim*

*Zühd ü takvâmı hiçe saymışam
Hamr-ı vahdeti içmeye geldim*

*'Akl u fikrimi dosta vermişem
Mecnûn'um her ân Leylâ'ya geldim*

*'İlm-i ledünnü noktada gördüm
Ehl-i kâl için tebliğe geldim*

*Mahv u fenâda zevkimi buldum
Varlık hicâbın refîne geldim*

*Mutlu'nun yaşı sekseni aşdı
Hiçliğe tâlib olmaya geldim” (1/121; 2/28, 29)*

11

*“Ben bu 'âleme geldim lütfunla
Bahr-i hayrete daldım 'aşkınla*

*N'olduğum bilmem gâibdir 'aklun
Sun'unda hayrân kaldım 'aşkınla*

*Bu kesret içre şaşırıp kaldım
Türlü sevdâyâ daldım 'aşkınla*

*Zühd ü takvamuz etmedi tatmîn
Zikr-i kesîre düşdüm ‘aşkınla*

*Varlığım hakka mâni‘ olmuşken
Mahv u fenâyı buldum ‘aşkınla*

*Vahdet-i yâra ermek kastıyla
Gönlümü tathîr kıldım ‘aşkınla*

*Bu Mutlu ‘âciz bir katre iken
Bahr-i vahdete düştüm ‘aşkınla” (1/122; 2/29)*

12

*“Sûretin değil sırrındır mevcûd ‘asırlar içinde
Seni görmek seni bilmek ancak gönül içinde*

*‘Levlâke levlâk’ idin ezelde
Çün gelen nebîler yine sensin senin sırrın içinde*

*‘Amâdan ‘Âdem ve Havvâ ‘âlem-i eşyâ geldiye vücûda
‘El-fakru fahrî’ sırrıdır rumûz ‘amâ içinde*

*Ehad müsemâmının zuhûruyla oldu ismin Ahmed
Mîm hatt-ı femindir bu mümkünât Muhammed mu‘ammâsı içinde*

*Hakikât gülünün nefhasıdır bu görünen güller
Bülbüllerindir feryâd eden senin gülistânın içinde*

*Bu dünya bir misafîrhânedir çün gelen misafîrdir bilmez
Gelen durmaz giden gelmez ne hayret ‘âlemdir hayret içinde*

*Mutlu senin nâçiz kulundur seni ister sana ‘âşık bu ‘âlem
Nasıl sana vuslat etsin pür-kusûrdur bu kisve-i beşer içinde” (1/122-123; 2/25)*

13

*“Ta ezelden olmuşum mest yetmiş sekize varah
Mâsivâyı bilmez oldum mâ’sûkumu anah*

*Zâhidâ gel ‘aşkı iste görünsün bu cihânın temeli
‘Âşık-ı ‘ârif olanın budur ancak emeli*

*Bu gönül şehrine girmiş çünkü 'aşkın âteşi
Her ne kim var kibr ü 'ucb zühd ü takvâmı yakalı*

*Dahlederler şu 'âşığa çok severmiş güzeli
Nideyim yokdur kararım gönlümü 'aşk alalı*

*Bu Mutlu'yu kim dilerse görmeyi hem bilmeyi
Ki unutmuş ay ve günü gündüz ile geceyi" (1/167; 2/32, 33)*

14

*"Âh şu mümkünâta bakakaldım
Kesret 'âlemine şayeste kaldım*

*Dedim aslında bir iken
Bu ne sırdır ikide kaldım*

*Deryâ-yı 'aşkın dalgası imiş
Kimi Mecnûn kimi Leylâ imiş*

*Anladım ki deryâdan katre imiş
Şemsinden zerre imiş*

*Ey Mutlu katremi deryâya
Zerremi şemse katdım ki*

*'Men kâne âminen' zümresine
Bu vechile anlayakaldım" (1/168; 2/33)*

15

*"Zâhidâ zannetmeğe 'âşık hâli boş bir işdir
Bizim gelişimiz gidişimiz mutlak Hakk'ın işidir
Halkın nazarı ancak kendi görüşüdür
El-hamdülillâh ne tâlib-i dünyâyız biz ne râgıb-ı ukbâyız*

*İhvân-ı kirâmın bazısı cennet ister
Baş tarafda oturup hürmet ister
Kimisi de fakr u zarûretten servet ister
El-hamdülillâh ne tâlib-i dünyâyız biz ne râgıb-ı ukbâyız*

*'Acabâ bana da bir halîfelik yok mu diyenler
Şeyh olmayı hayâl edip hasret çekenler
Ufak tefek bahânelerle tekkeden kaçanlar*

El-hamdülillâh ne tâlib-i dünyâyız biz ne râgıb-ı ukbâyız

*Zâhiren hep birbirimizi severiz
Hâriçde yekdiğërimize diş bileriz
Karşılâşınca el değıl ayak öperiz
Elhamdülillâh ne tâlib-i dünyâyız biz ne râgıb-ı ukbâyız*

*Görünüşde ehl-i şerî'at oluruz
Tekkede tâlib-i tarîkat oluruz
Kıl ü kâlde mahz-ı hakîkat oluruz
Elhamdülillâh ne tâlib-i dünyâyız biz ne râgıb-ı ukbâyız*

*Zikrimiz mahzâ Hakk'ın ismidir
Bütûn hareketimiz işin resmidir
Hakîkat ise bu yolun cismidir
Elhamdülillâh ne tâlib-i dünyâyız biz ne râgıb-ı ukbâyız*

*Esnâ-yı zikirde gözlerimiz açıkdır
Ebyât-ı eş'âr okumakla 'aklmız kaçıkdır
Kulağımız nağme ile meşgûl fikrimiz sapıkdır
Elhamdülillâh ne tâlib-i dünyâyız biz ne râgıb-ı ukbâyız*

*Zikrederken gözümüzü yummayız
Nağmesiz olan zikri sevmeyiz
Gönül evine girmenin de yolunu bilmeyiz
Elhamdülillâh ne tâlib-i dünyâyız biz ne râgıb-ı ukbâyız*

*Gönüldür zîrâ hakîkat evi
Gönül evine girenler olmuş velî
Gönülden haberdâr olmayandır deli
Elhamdülillâh ne tâlib-i dünyâyız biz ne râgıb-ı ukbâyız*

*'Fezkurânî ezkurküm' Hakk-ı Celîl'i işit
Maksatsız zikirle cân kulağına akıt
Hak ile hak olmak içindir bu akıt
Elhamdülillâh ne tâlib-i dünyâyız biz ne râgıb-ı ukbâyız*

*Dâimâ şeyhde kusur aramakda olanlar
Bu gidişle şeyhden irşâd dileyenler
Kusur görmek kusur olduğunu da bilmeyenler*

Elhamdülillâh ne tâlib-i dünyâyız biz ne râgıb-ı ukbâyız

*Erenler yoklukda ancak buldular bu yolu
'Fakru fahrî'ye ulaşmakdır yolun usûlü
Sen seni terk etmedir ancak Hakk'a vusûlü
Elhamdülillâh ne tâlib-i dünyâyız biz ne râgıb-ı ukbâyız*

*Ey Mutlu yarım asırdır ehl-i tarîkim dedin
İki rekât namazım mi'râc edemedin
Bir kez Allâh deyip cennet-i irfâna dâhil olamadın
Elhamdülillâh ne tâlib-i dünyâyız biz ne râgıb-ı ukbâyız" (1/168-170; 2/36-38)*

16

*"Sevdiğim bir hoş sıfâtdır
Mâil-i zevk u safâdır
Bu hâl 'uşşâka vefâdır
Meşrebimce çok a'lâdır*

*Hasreti kesdi emânım
'Arşa çıkdı figânım
N'ola kalsaydı iclâlim
Çeşm-i mahmûru pür-celâldir*

*Âfitâbı gıtdi nihâne
Misli gelmemiş belki cihâne
Vefâtı oldu bahâne
Mutluya hayâli misâl-i bekâdır" (1/171; 2/32)*

17

*"Aşk bir hakikat 'âlemdir görünür hûbân yüzünden
Anınçün buyrulmuş 'innallâhe cemilün yuhıbbu'l-cemâl' sırrından*

*'İkra' kitâbek' âyet-i celîlesinin nâtıkı Hakk'tır
'Men 'aref' rumuzunun muhatabına denilmiş ümmü'l-kitâbdır*

*Bu 'âlem Hak ile kâim olduğuna mir'ât-ı Muhammed delîldir
Kenz-i mahfinin zuhûrâtına 'akl-ı cüz'î yaratık demekdedir*

*Yaratan yaratılan yaratılmış birdir
Ef'âlin ayrı görünüşü kesret 'âlemindedir*

‘Âbid ibâdet ma’bûd şâkir şükür meşkûr birdir
Akvâl u hurûfât sadâlarının ayrılığındandır

Fâ’il fi’il mef’ûl re’y rü’yet mer’î birdir
Ey Mutlu zât sıfâtın ayrı görülmesi tekliktendir” (1/173; 2/30, 31)

18

“Ben sanırdım bu cihânda bana yâr kalmadı
Ben beni terk ettim gördüm ki ağıyâr kalmadı

Evet ne sağda ne solda zâhirde bâtında
Çün muhîtdir hem muhât ayrılık kalmadı

Ne gelen var ne giden ne ölen var ne kalan
Gelen de giden de kendisidir başka bir şey kalmadı

Ne sen varsın ne ben ne mütekellim var ne muhâtab
İkilik yok bir cisimdir gayrı varlık kalmadı

Veren de alan da o yapan da yaptıran da o
Gören de görünen de odur ey Mutlu artık şüphe kalmadı” (1/173-174; 2/31)

19

“Bugün Mecnûn benim Leylâ’mı buldum
Bakınca Leylâ’da kendimi gördüm

Sevip sevmek bir muhabbet imiş
Cennet esrârını sevmekde buldum

Gören görünen bir Hak imiş ancak
Niçün ayrılığı eşkâlde gördüm

Âşık mâşuk hep bir ‘aşk imiş billâh
Lehu’l-hamd bu ‘aşkı hiçlikde buldum

Sıfât ‘âlemine geldimse bugün
Kesrette ey Mutlu vahdeti buldum” (1/18, 174; 2/34)

20

“Aşkyla dâim uçarız
Her dem benlikden geçeriz
Vahdet suyundan içeriz
Rufâ’iler derler bize

Âdab ile ezkârımız
Hârikadır burhânımız
Hakk'a verdik her varımız
Rufâ'îler derler bize

Nağmesizdir zikrimiz
Ahmed er-Rufâ'î'dir pîrimiz
Fehmi Baba mürşidimiz
Rufâ'îler derler bize

Kılıç hançerdir tığımız
Âteş bizim gülzârımız
Kurbâna lâyıık her birimiz
Rufâ'îler derler bize

Dâ'im Allâh der dilimiz
Cihâd etmektir kârımız
İmam 'Alî'dir şâhımız
Rufâ'îler derler bize

İlm-i ledündür 'ilmimiz
Vuslat-ı yâr maksadımız
Fenâfillâhdır zevkimiz
Rufâ'îler derler bize

Hîçlik bizim emelimiz
Sekseni aşdı yaşımız
Mutlu sohbetdir işimiz
Rufâ'îler derler bize (1/176; 2/39)

21

“Nazar kıldım şu ekvâna
Bu esrârı bilemedim
Boyandım dürlü ekvâna
Bu esrârı bilemedim

Kimi hırka ile gezer
Kimi canından bezer

*Kimi atlâs libâs giyer
Bu esrârı bilemedim*

*Kimi uçar havalarda
Kimi bekler yuvalarda
Kimi Mecnûn sahrâlarda
Bu esrârı bilemedim*

*Kimi gelir kimi gider
Kimi yapar kimi yıkar
Bu yer hândır giren çıkar
Bu esrârı bilemedim*

*Kiminin gönlü san'atda
Kiminin zevki 'işretde
Kimi cây-ı servetde
Bu esrârı bilemedim*

*Bu Mutlu sefil bir kuldur
Dedi Fehmî de mes'ûldür
Medet şâhum bana bildir
Bu esrârı bilemedim" (1/179)*

22

*"Genç iken zannedirdim dünyâ ve her şey benimdir
Servet sâhibi oldum derdim istikbâl benimdir
Evlenmek çağımda sanki bütün kızlar nişânlımdır*

*İhtiyâr oldum ümitlerim 'ömrüm geçti hebâya
Geçdi Bor'un pazarı sür eşeğini Niğde'ye*

*Çok okudum yazdım zannetdim oldum efendi
Parlak gezer giyerdim ceket yaka kolalı gömleği
İttihat Cemiyeti'ne girdim çok severdim hürriyeti*

*Şimdi gerçi moruk derler hizmetim geçti hebâya
Geçdi Bor'un pazarı sür eşeğini Niğde'ye*

*Türk'üm ecdâdımın şânı ulaşmışdı cihâna
Medeniyet bizde idi Müslümânlık şimdi bahane
Bazı kimseyle konuşurdum içi civân dışı benzer yılanı*

*Fesâd çoğalmış küçük büyük dalmış fitneye
Geçdi Bor'un pazarı sür eşeğini Niğe'ye*

*Herkesin fikri derdi zenginlik düşmüş ihtikâra
Harâm helâl demeyip doldurmakdır mîdeye
Ağzandan akıyor zehri hırs u hasetle benziyor ytlana*

*Ey Mutlu hoş gör lâıyk olanların hayatı dönmüş cehennem
Geçdi Bor'un pazarı sür eşeğini Niğe'ye" (1/181; 2/131, 132)*

23

*"Ey bil kardeş göremezsiz kemâli nâkıs olanda²⁰
Çünkü nasibi yok müflisdir kendisini okuyamamış olanda*

*Herkesi tenkid eder maksadı sırf maddî istifâde
Vazîfesi bencilikdir kalmış makâm-ı nefis-i emmârede*

*Bak müstağrak-ı nimet olmuş iken Hayy-ı kadimde
Henüz uyanmamış ümîd ü istikbâli toprakta yatanda*

*Birkaç edebî kelimeler öğrenmiş çünkü herkesi ayartmakda
Onun için demişdir şu 'ilm-i tasavvufu sil kalmasın tende*

*Ne Hakk'a ve hukûka kalmamış hürmet ve gayrı ri'âyetde
İşi taklid ü merâsim ancak tâc u hırkaya bürünmekde*

*Olsa idi bir câmi'-i şerîfe müezzinlik yapacak kudretde
Olamazdı kadın 'âşığı hırs u şehvetle dâ'im evlenmekde*

*Mutlu sen hüsn-i zanla halkı yine mu'âvenetle teşvikden usanma
Muktezâ-yı insaniyettir affet du'â ve merhametden geri kalma" (1/187)*

24

*"Bugün birçok sevdiğim misâfirlerin gelmiş
Belki hakikat güneşimizin tulû'a kurbîyetinin tebşîri*

*Dedim ey misâfirler hor görmeyin hizmetde şu yarım dervîşi
Artık yapamıyorum misâfire intizâmlı bir işi*

²⁰ Bu şiirin yazılış sebebi şiirin başında şu notla belirtilmiştir: "Senelerden beri herkesi ziyarete, muavenete teşvik ettiğim Bursa'da şeyhlik yapmakta olan Hacı Cânib Efendi bizim muhib bir kardeşimizin beytine vaktiyle alınmış. İlm-i tasavvufu kıskançlıkla 'sil şu beyitten' demesinden çok müteessir olduğum için yine Allah rızası için şu tekerlemeyi yazdım."

*Ger misâfire cânımı fedâ etmek istesem de
Artık perişân etmiş bu kesret ‘âleminin teşvîşi*

*Seksenden sonra çekildim halvete oldum evin bekçisi
Gâlibâ ehl-i ‘aşkın böyle geçermiş hem yazı hem de kışı*

*Ey Mutlu artık hemân et mahlûk-ı Hudâ’ya şefkat ü hürmeti
Mutlak Hakk’ın bundadır rızâsı hem de rahmeti” (1/184)*

25

*“Yalnız git yoldaş olma yolsuza
Selâm verme erkânsıza pîrsize*

*Felek bugün yüzünü çevirmiş arsıza
İnsânlar esîr olarak mecbûr olmuş nâmûssuza*

*Yokluğunu bilmedikçe varlığa eremedim
Katremi mahvetmedikçe ummâna giremedim*

*Havf u hatar nefisdendir ey Mutlu
‘Ölmeden evvel ölünüz’ sırrına eremedim” (1/184)*

26

*“Seyreleyip yandım Hakk’ın cemâline
Görünen hep Hak’dır hakkın gözüyle*

*Göremezsın Hakk’ı halkın gözüyle
Halkın yüzüdür çün halkın gözüyle*

*Zâhîr sıfâtıyla dışda kalanlar
Sırr-ı Hakk’ı duyamaz kâlde kalanlar*

*‘İlm ü ‘amel ile yeter sananlar
‘İlm-i ledünden haberdâr olmaz*

*Hîçliği Mutlu anlamadıkça
İkilikde kalır vahdete ermez” (2/20, 71)*

27

*“Bak Kur’ân’da ne buyuruyor Hâlık u Cebbâr
Elbette ‘âlemin vücûda gelmesinde vardır bir icbâr*

*Beşer hâlınden eder feryâd bilmez hikmet-i esrârı
Rezzâk u Cebbâr olduğuna veremez bir türlü akrârı*

*Yarım ‘asır evvel bulamazdı ekmeğine bir lokma yağı
Bugün alıyor pervâsızca yirmi beş lira kilosu yağı*

*Hiç düşünmez ‘külle yevmin hüve şe’n’i ilâhîdeki ânı
Ey Mutlu ayağın başa çıkacak gelmişdir zamânı” (2/40)*

28

*“Sevgüli Ahmed’im Allâh seni yaratmışdır bir kırmızı gül
Hakk’ın sana büyük bir ikrâmıdır bu güzel ak gül*

*Hayırlı uzun seneler yaşayın koklaşın
İnşâ’allâh sizden zuhûra gelecek midir bir tâze gül*

*Bu ‘âlem bir gülistândır içinde kemler de güzel
Sev sevil sevmekden zuhûra gelmiştir her gül*

*Hemân gül güldür ruhsârınız olsun hep gül
Gelen de gidenler de güldür kalan gül*

*Gülün yaprağı gül dikenini de olmuşdur gül
Ey Mutlu sen de gül sana gülenler de olsun gül”²¹ (2/41)*

29

*“Ey bizim hassâs güzel Nâzır Bey maddeye değil
Ol ma’nâ ‘âlemine ve hem de kâ’inâta nâzır*

*Üzülme ezânsız câmi’siz bir mahaldesin
Câmi’ sensin bekle oralar da size nâzır*

*Câmi’siz ezânsız mahalde yine mevcûd olan Hak’dır
Her mahal ve her ‘âlem bir ‘ibretdir biraz da siz olun nâzır*

*İşte gitti mübârek ramazân geldi bayrâm
Hepinizi tebrik eden Mutlu’nun gönlü de size nâzır”²² (2/42)*

30

*“Seher vaktinde açar gül
Annün zâr eder bülbül*

²¹ Mutlu Dede bu şiiri torunu Ahmet Kemal Mutlu’ya düğünü vesilesi ile yazmıştır.

²² Almanya’da bulunan Nâzır Bey’e ithafen yazılmıştır.

*Cihâd-ı ekbere gel gir
Günâhı mahveder bil göz*

*Seherdir gönüllerin mâhı
Seherdir ehl-i 'aşkın dergâhı*

*Seherde kıl namâz eyle niyâz
Zikr-i Hak'la et feryâd figânı*

*Ey Mutlu hiç olmadıkça
Göremezsın bahr-ı 'ummâmı" (2/52)*

31

*Ey sâhib-i kerem lutf-ı 'atâ ve 'inâyet
Kıl bu 'âleme nâ-mütenâhî tecellî lutfet*

*Kimisine celâliyle vermiş şecâ'at
Kimisine cemâliyle etmiş nâ'il nezâket*

*Kimisi servetiyle Kârûn mâlı pür-'azamet
Kimisi hoş sadâ ile mazhar-ı meserret*

*Kimisi kıl ü kâl ile mağbûn-sıfat
Zevkidir Mutlu'nun hâl-i mahviyyet (2/53)*

32

*"Geldim şu dünyâya garîb
Nefsin elinden muztarîb*

*Pervâne oldum yine
Düştüm 'aşkın âteşine*

*Girdim Hakk'ın zikrine
Erdim 'âriflerin zevkine*

*Açıldı gönül kapısı
Doğdu hakikat güneşi*

*Geçti kesret 'âleminin hâli
Geldi vahdetin o ânı*

İçtim 'aşkın şerbetini
Sultân Fehmî'nin eliyle

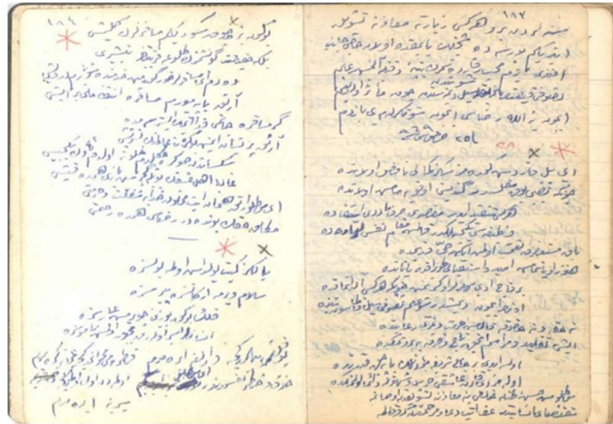
Mest-i müdâm olmuşum
Seyyid 'Abdî'nin hâliyle

Mutlu olmuş âvâre
Katre düştü 'ummâna" (3/63)

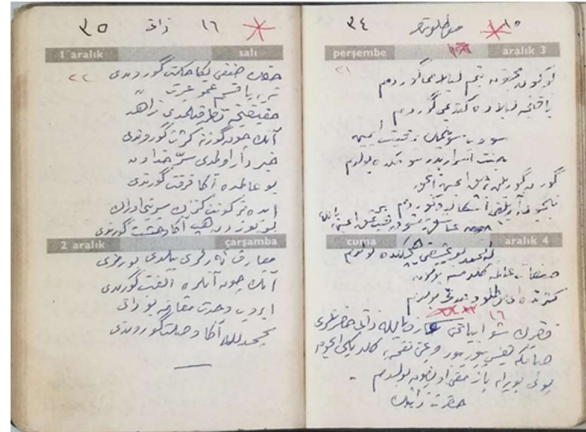
Kaynakça

- El- Aclûnî, İ. b. M. (t.y.). *Kesfû'l-hafâ ve müzîlû'l-ilbas amma iştehere mine'l-ehâdis ala elsineti'n-nas*. Halep: Mektebetü't-Türasi'l-İslâmî.
- Erguner, S. (1995). Erguner, Süleyman, *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 11, s. 301). içinde TDV.
- Ferîdî. (2019). *Tercüme-i Divân-ı Hâfız*. (Haz. E. Yakut). Erişim tarihi: 18.04.2023, http://ekitap.yek.gov.tr/urun/tercume-i-divan-i-hafiz--takim-2-cilt-_699.aspx.
- Mutlu, M. (1969). 1. *Defter* (Salih Yılmaz Kitaplığı, fotokopi nüsha).
- Mutlu, M. (1970). 2. *Defter* (Salih Yılmaz Kitaplığı, fotokopi nüsha).
- Mutlu, M. (1971) 3. *Defter* (Salih Yılmaz Kitaplığı, fotokopi nüsha).
- Mutlu, M. (1974) 4. *Defter* (Salih Yılmaz Kitaplığı, fotokopi nüsha).
- Tahrâlî, M. (2008). Rifâiyye. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 35, s. 99-103). içinde TDV.
- Topuzoğlu, T. R. (2007). Ozak, Muzaffer. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 34, s. 16-17). içinde TDV.
- Uludağ, S. (2016). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı.
- Yazır, M. H. (2013). *Kur'an-ı Kerim Meali*. İstanbul: Okyanus Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2021). "Anadolu Sahasındaki Bazı Mutasavvıf Şairlerin Vezne Bakışı ve Şiirlerindeki Vezin Problemleri". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 25, 620-636.
- Yılmaz, S. "Tasavvuf Şiirinde Bir Nazım Türü: Meşrepname". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 33, 698-711.
- Youtube.com. (2017). Erişim tarihi 17.04.2023, <https://www.youtube.com/watch?v=SD43imv9D8w>.

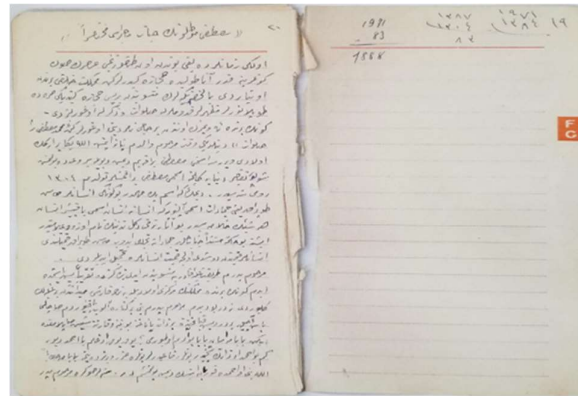
Ek: Fotoğraflar

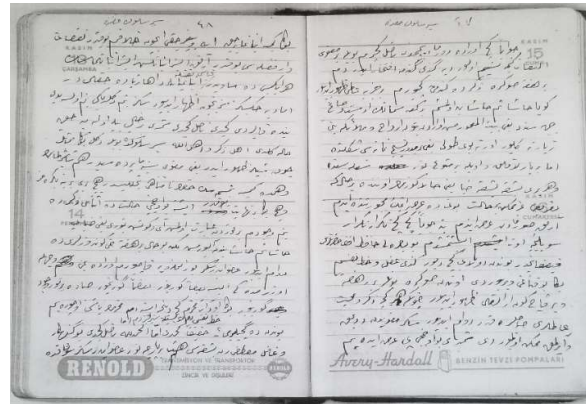
Fotoğraf 1: 1. defterden örnek sayfa (s. 183, 184)

Fotoğraf 2: 2. defterden örnek sayfa (s. 34, 35)

Fotoğraf 3: 3. defterden örnek sayfa (s. 19, 20)

Fotoğraf 4: 4. defterden örnek sayfa (s. 183, 184)

Fotoğraf 5: Mustafa Mutlu, torunu A. Kemal Mutlu'nun düğün merasiminde (1970)